

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ ЯК ПІДСИСТЕМИ СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

О.В. Портна,
кандидат економічних наук

*Харківський інститут економіки
ринкових відносин та менеджменту*

У статті розглянуто взаємозв'язок страхового ринку з іншими складовими сукупного фінансового потенціалу України. Запропоновано при оцінці участі страхового ринку у сукупному фінансовому потенціалі країни враховувати весь обсяг активів по балансу страхових компаній з деталізацією на цілі використання. Запропоновано засади щодо розширення страхового ринку задля зміцнення фінансових можливостей України.

Ключові слова: сукупний фінансовий потенціал країни, страховий ринок, активи.

В статье рассмотрена взаимосвязь страхового рынка с другими составляющими совокупного финансового потенциала Украины. Предложено при оценке участия страхового рынка в совокупном финансовом потенциале страны учитывать весь объем активов по балансу страховых компаний с детализацией на цели использования. Предложены мероприятия по расширению страхового рынка для укрепления финансовых возможностей Украины.

Ключевые слова: совокупный финансовый потенциал страны, страховой рынок, активы.

Постановка проблеми. Розвиток страхового ринку України у контексті ринкових засад функціонування економіки та зміцнення сукупного фінансового потенціалу потребує відповідного підґрунтя. Це вимагає комплексного підходу до управління страховою сферою на основі ефективного функціонування в країні цілісної системи сукупного фінансового потенціалу. Діяльність страхового ринку визначається сукупністю різноманітних й багатогранних фінансових відносин. У сучасній фінансовій науці складові сукупного фінансового потенціалу країни розглядаються й розвиваються дещо відокремлено один від одного. Оскільки засади функціонування окремих складових сукупного фінансового потенціалу країни суттєво різняться, їх досліджують і вивчають переважно як самостійні сфери, не пов'язуючи між собою у єдине ціле. Тому актуальним стає перегляд статусу

страхового ринку, який найчастіше розглядається тільки як забезпечувальна сфера, що супроводжує потоки коштів від власників фінансових ресурсів до користувачів [7, с. 61] з метою отримання прибутків як учасника формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Недостатньо уваги приділяється виявленню взаємозв'язків і взаємозалежностей у функціонуванні страхового ринку та інших складових сукупного фінансового потенціалу країни, що ускладнює управління даною системою в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку страхування не залишились поза увагою науковців. Дослідженням зазначеної проблематики та розробці напрямів вирішення широкого кола питань страхового ринку займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, а саме: В. Базилевич, О. Заруба, С. Осадець,

Н. Внукова, Е. Лібанова, Т. Камінська, І. Чугунов та багато інших. Методологію визначення та оцінки фінансового потенціалу України також розглядала і С. Шумська. Віддаючи належну шану досягненням у дослідженні зазначених питань перелічених дослідників та науковим розвідкам цілого ряду інших фахівців, необхідно зазначити, що проблеми страхового ринку України як підсистеми сукупного фінансового потенціалу ще не вирішені, а тому наразі їх актуальність не викликає сумнівів.

Формування цілей статті. Дослідити взаємозв'язок страхового ринку з іншими складовими сукупного фінансового потенціалу України. Розглянути підходи до оцінки ресурсів страхового ринку у формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу. Запропонувати перспективи розвитку страхового ринку як складової фінансових можливостей країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наріжним орієнтиром фінансової стратегії нашої країни стає всебічне сприяння розвитку національного капіталу, зміцнення сукупного фінансового потенціалу. Відмінністю нинішнього етапу розвитку України є підвищення значення фінансів в економіці країни, зростання ролі небанківських фінансових установ, у тому числі страхових. Сьогодні страховий ринок України розвивається, активно інтегрується у відповідний світовий ринок, збільшує частку в економіці, стає привабливішим для вітчизняних та зарубіжних інвесторів. Загальновідомо, що страхова галузь – одна з найважливіших, яка забезпечує дієву систему захисту майнових інтересів і прав суб'єктів господарювання, підтримує соціальну стабільність у суспільстві, економічну безпеку держави, є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки та потужним засобом довгострокового інвестування через акумуляцію коштів, підсистемою сукупного фінансового потенціалу країни. Тобто страховий ринок активно залучається до процесів формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, беручи участь у різноманітних фінансово-кредитних та економічних відносинах. Щоб

забезпечити ефективну діяльність страхових компаній необхідно створити працюючий механізм залучення коштів. Забезпеченість страхових компаній ресурсами характеризує здатність виконання зобов'язань і забезпечення відтворення, тому аналіз ресурсів страхового ринку як підсистеми сукупного фінансового потенціалу країни набуває все більшої наукової цінності та практичної значимості.

Ринок страхових послуг був та залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків. Сьогодні спостерігається макроекономічне відновлення ринку страхування, про що свідчать дані щорічних звітів «Підсумки діяльності страхових компаній» Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [2]. Розглядаючи страховий ринок України, вважаємо за доцільне навести деякі статистичні дані, які характеризують його діяльність (табл. 1).

Дані таблиці 1 наочно демонструють розширення ринку страхових послуг. З розвитком страхового ринку розширюються й види діяльності страхових компаній, які зараз включають страхову діяльність, перестраховування, фінансову та інвестиційну діяльність тощо. Так, розміщення коштів страхових резервів з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості [5, ст. 31] представлено активами багатьох категорій. Структура активів страхових компаній, визначених статтею 31 Закону України «Про страхування», для представлення страхових резервів станом на 31.12.2011 у порівнянні з інформацією станом на 31.12.2010 мала такі зміни [5, 2]:

– на 1 623,2 млн. грн. (або на 14,9%) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення акціями, і становив 12 529,0 млн. грн. (або 43,7% від загального обсягу активів);

– на 1 354,5 млн. грн. (або на 21,0%) збільшився обсяг активів, дозволених для представлення банківськими вкладами (депозитами), і становив 7 819,1 млн. грн. (або 27,3% від загального обсягу активів);

– на 302,9 млн. грн. (або на 17,1%) збільшився обсяг активів, дозволених для

представлення грошовими коштами на поточних рахунках, і становив 2 073,1 млн. грн. (або 7,2% від загального обсягу активів);

– на 2292,8 млн. грн. (або на 58,2%)

зменшився обсяг активів, дозволених для представлення правами вимог до перестраховиків, і становив 1 647,3 млн. грн. (або 5,8% від загального обсягу активів).

Таблиця 1

*Показники розвитку страхового ринку України**

Роки Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	За 9 міс. 2012 р.
Кількість зареєстрованих страховиків	411	446	469	450	456	442	448
Кількість укладених договорів страхування (млн. шт.)	554,6	599,8	676	575,0	619,1	618,0	135,5
Активи по балансу, млн. грн.	23994,6	32213,0	41930,5	41970,1	45234,6	48122,7	52371,6
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування», млн. грн.	17488,2	19330,3	23904,9	23690,8	27695,0	28642,4	45808,6
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн. грн.	8391,2	10633,6	13206,4	14876,0	14429,2	14091,8	14898,5
Сформовані страхові резерви, млн. грн.	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3	11371,8	11179,3	11594,9

* За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>. – Назва з екрана [2].

Дані, які характеризують інвестиційну діяльність страхових компаній, наведено в табл.2.

Таблиця 2

*Обсяги інвестицій страхових компаній в економіку України**

№	Показники	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
Категорія активів, визначених статтею 31 Закону України «Про страхування», для представлення страхових резервів					
1.	Із загальних активів по балансу. Інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1211 «Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів» [4], млн. грн.	63,4	78,4	86,1	77,6
2	Розміщення коштів технічних резервів та резервів зі страхування життя. Інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України [4], млн. грн.	51,5	51,8	23,9	10,2

* За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>. – Назва з екрана [2].

Дані таблиці 2 показують активну участь страхового сектора в економіці країни, встановлення взаємозв'язків страхових ресурсів з багатьма галузями економіки України.

Про розвиток страхового ринку та його взаємодію із складовими сукупного фінансового потенціалу свідчать дані Статистичного випуску «Огляд страхових корпорацій та недержавних пенсійних фондів» Національного банку України де зазначається, що основними джерелами формування фінансових ресурсів страхових корпорацій (СК) та недержавних пенсійних фондів (НПФ) на кінець II кварталу 2012 р. були акції та інші форми участі в капіталі і страхові технічні резерви, що становили відповідно 31,5 та 12,4 млрд. грн. Чиста вартість коштів домашніх господарств у резервах зі страхування життя становила 2,9 млрд. грн., а темп приросту становив 18,7% у річному обчисленні порівняно з 21,3% на кінець I кварталу 2012 р. Темпи приросту вимог до депозитних корпорацій, центральних органів державного управління та інших секторів економіки становили відповідно 20,8%, 55,3% і 13,1% у річному обчисленні. Основним напрямом інвестування СК та НПФ в інші сектори економіки були акції та інші форми участі в капіталі, темп приросту за якими становив 12,2% у річному обчисленні [3].

Для страховиків проблемою є недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів. Зараз із поширенням та удосконаленням системи організації бухгалтерського обліку, статистичної та фінансової звітності, яка враховує багато особливостей страхової діяльності і зумовлює її важливу роль як інформаційної бази для прийняття рішень, можна більш детально та всебічно аналізувати діяльність страхової сфери у складі сукупного фінансового потенціалу України. Одним з актуальних питань страхування, що потребує розгляду, є найбільш точне та повне врахування його частки у сукупному фінансовому потенціалі країни. До його складу С. Шумська включає ресурси страхового ринку як забезпечувальної сфери. Вона зазначає, що

оскільки в організаційному плані страховий ринок є сукупністю ринкових фінансових інституцій, які супроводжують потоки коштів від власників фінансових ресурсів до користувачів, їх власний капітал окремо включено у величину сукупного фінансового потенціалу країни (як суб'єктів, що роблять важливий внесок у його формування). Тому С. Шумська у розрахунках ФП України окремою складовою виділяє блок ресурсів страхового ринку, до якого відносить (за відсутності повних даних) сплачені статутні фонди (страхових компаній та довірчих товариств) сектора НБФУ. Сюди ж додає страхові резерви, які формуються в результаті діяльності страхових організацій (резерви збитків, резерви незароблених премій, резерви із страхування життя) [7, с. 61].

На нашу думку, такий підхід звужує участь страхування у сукупному фінансовому потенціалі країни, оцінюючи більше платоспроможність страхових компаній [5, ст. 31; 6]. У складі сукупного фінансового потенціалу України пропонуємо враховувати всю суму активів по балансу страхових компаній з деталізацією на цілі відтворення, споживання й розвиток. Тобто необхідно враховувати, що рівень участі страхування у формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу країни залежить не тільки від наявного потенціалу, а й від оптимального розміщення фінансових ресурсів, їх раціонального інвестування та ефективного використання.

Також з метою підвищення якісного рівня функціонування страхового ринку доцільним стає постійний моніторинг діяльності страхових компаній, побудова цілісної системи його адекватної оцінки та контролю за правильністю формування й використання у складі сукупного фінансового потенціалу країни.

Однією з найбільш часто обговорюваних проблем страхування є недосконалість правового регулювання страхових відносин в Україні. Страховий ринок функціонує на основі прийнятого Закону України «Про страхування» [5] і подальших нормативних актів. Засадами створення повномасштабного, перспек-

тивного й привабливого страхового ринку може стати розширення та адаптація законодавчої бази України відповідно до світових стандартів, а також врахування забезпеченості збалансованості інтересів усіх учасників фінансово-кредитних відносин у страхуванні й складових сукупного фінансового потенціалу країни.

Гальмом розвитку страхового ринку, а значить і зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни є відсутність фінансової грамотності та культури користування страховим ринком суб'єктів господарювання. Заслугує на увагу і поділяється нами думка О. Глущенко, яка зазначила, що «у страховому секторі фінансової сфери, що саме покликаний протистояти наслідкам ризикових явищ та компенсувати їх, є особлива, нагальна потреба в отриманні реальних фінансових потоків. В Україні втрачено культуру користування страховими послугами, у часи СРСР існувала система Держстраху, але протягом ринкової трансформації вона повністю зруйнувалася. У сучасних умовах фізичні та юридичні особи сприймають страхування як націнку, додаткові витрати, не розуміючи користь від даного виду послуг. В українському суспільстві відсутня довіра до страхових компаній» [1, с. 165].

У світлі цього дуже доречними та своєчасними стають заходи Національного банку України, які висвітлено в «Основні засади грошово-кредитної політики на 2013 рік» про «підвищення рівня фінансової грамотності населення. У зв'язку з цим набуває особливого значення подальша всебічна підтримка на всіх рівнях ініціативи

Національного банку щодо розроблення державної просвітницької програми, спрямованої на підвищення фінансової грамотності населення. Розроблення та реалізація такої програми сприятиме формуванню у населення необхідних знань та навичок раціональної та обачливої поведінки на ринку фінансових послуг. Це розширюватиме базу активних і свідомих приватних інвесторів на внутрішньому фінансовому ринку та у перспективі сприятиме зменшенню залежності економіки України від зовнішніх джерел фінансових ресурсів» [3, с. 8].

Проведений аналіз показав, що дуже важливими є розробка й ефективне впровадження низки заходів, які на теоретичному та практичному рівнях закріплять вагомість страхового ринку як важливої підсистеми сукупного фінансового потенціалу України, дадуть можливість подальшого розвитку з врахуванням, що всі дії мають узгоджуватися з позицій індивідуальних, суспільних і державних інтересів.

Висновки. Сучасний страховий ринок України у своєму розвитку має як певні здобутки, так і недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і системі страхування в цілому у складі сукупного фінансового потенціалу. Страховий ринок є невід'ємною складовою сукупного фінансового потенціалу країни, а отже, формування та функціонування досконалого, фінансово стійкого страхового ринку є важливим аспектом зміцнення фінансових можливостей України.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Глущенко, О.В. Розвиток економічної свободи у фінансовому секторі: монографія / О.В. Глущенко. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 220 с.
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>. – Назва з екрана.
3. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1211 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.

5. Про страхування : Закон України від 07.03. 1996 № 85/96 – ВР (зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
6. Сокол, С.В. Досягнення реальної платоспроможності в розрізі аналізу забезпечення зобов'язань страхової компанії за рахунок її ресурсів / С.В. Сокол // Бізнес-інформ. – 2013. – № 2. – С. 255-258.
7. Шумська, С.С. Фінансовий потенціал України : методологія визначення та оцінки / С.С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.

The aim of the article is to analyze the correlation between the insurance system and other constituents of the combined financial potential of Ukraine; to study the approaches for estimating the resources of the insurance market in accumulation of the combined financial potential and its operation; and to suggest some prospects for the development of the insurance market as a constituent of financial capability of the country.

The research has resulted in a new theory vector and dominant logic for operation of the insurance market resources as a part of the combined potential of the country. It has been proven that all volume of assets on balance of insurance companies with specification on its purpose of use should be included to estimate the insurance market participation in the combined financial potential of the country. The measures for expanding the insurance market have been offered to strengthen Ukraine's financial position.

The prospects for further studies in this direction are improvement of the principles of the analysis of insurance market activity as a part of the combined potential of Ukraine for its effective use in a practical manner.

Key words: *combined financial potential of the country, insurance market, assets.*

REFERENCES

1. Glushchenko, O.V. Rozvytok ekonomichnoii svobody u finansovomu sektori: monografiia / O.V. Glushchenko. – Kh.: KhNU imeni V.N. Karazina, 2012. – 220 s.
2. Natsional'na komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne reguliuvannia u sferi rynkiv finansovykh poslug [Elektronnyi resurs]. – Ofits. veb-sait. – Rezhym dostupu <http://www.dfp.gov.ua/>. – Nazva z ekranu.
3. Natsional'ni bank Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Ofits. veb-sait. – Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua>. – Nazva z ekranu.
4. Pro zatverdzhennia napriamiv investuvannia galuzei ekonomiky za rakhunok koshtiv strakhovykh rezerviv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.08.2002 # 1211 (zi zminamy ta dopovnenniamy) [Elektronnyi resurs] // Verkhovna Rada Ukrainy. – Ofits. veb-sait.– Rezhym dostupu – [http://zakon3.rada.gov.ua /](http://zakon3.rada.gov.ua/). – Nazva z ekranu.
5. Pro strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 07.03. 1996 # 85/96 – VR (zi zminamy ta dopovnenniamy) [Elektronnyi resurs] // Verkhovna Rada Ukrainy. – Ofits. veb-sait.– Rezhym dostupu: [http://zakon2.rada.gov.ua /](http://zakon2.rada.gov.ua/). – Nazva z ekranu.
6. Sokol, S.V. Dosiagnennia real'noii platospromozhnosti v rozrizi analizu zabezpechennia zoboviazan' strakhovoi kompanii za rakhunok yiyi resursiv / S.V. Sokol // Biznes-Inform. – 2013. – # 2. – S. 255-258.
7. Shums'ka, S.S. Finansovi potentsial Ukrainy: metodologiiia vyznachennia ta otsinky / S.S. Shums'ka // Finansy Ukrainy. – 2007. – # 5. – S. 55–64.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013